

Christian Hohenthal: *Textens ritualer och historieskrivningens gränser. En undersökning av fyra svenska historieverk från 1400- och 1500-talen.* Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2025. 310 s.

Granskad av Andrej Scheglov

1400- och 1500-talen var en blomstringstid för svensk historieskrivning, och det är denna tid som studeras i Christian Hohenthals avhandling. I centret för avhandlingen står fyra historiska skrifter från den nämnda tiden: Karlskrönikan (ca 1452), Ericus Olais *Chronica regni Gothorum* ('Krönikan om Goternas rike', färdig ca 1471), *Sturekrönikan* (avslutad ca 1497) samt Johannes Magnus *Historia metropolitanae ecclesiae Upsaliensis* ('Historien om Uppsala ärkestift', 1536–1557). *Karlskrönikan* och *Sturekrönikan* är rimkrönikor på yngre fornsvenska. *Chronica regni Gothorum* och *Historia metropolitanae ecclesiae Upsaliensis* är prosaiska skrifter på latin.

Författaren diskuterar krönikeskrivarnas attityd till: a) så kallad ritualiserad tid; b) val av kungar och andra regenter; c) begravingar. I detta sammanhang diskuterar författaren frågan om regenternas legitimering. Delvis i samband med de ovannämnda spörsmålen rör författaren vid frågan om så kallade «historieskrivningens gränser». Kunde en krönikeskrivare konstruera sin historiska berättelse fritt? Eller var en krönikedörfattare bunden av vissa regler och behövde att förhålla sig till ett ramverk? Författaren slår fast att krönikedörfattarna använde ritualiserad tid och ritualiserade händelser för att legitimera regenterna. Emellertid var de inte fria i det att författa historia; de rättade sig efter vissa regler och skrev det som läsaren kunde vänta sig.

Nyckelbegreppet i Hohenthals avhandling är *spin*. Detta begrepp betecknar krönikedörfattarens metod med att (ofta mer eller mindre indirekt) främja vissa idéer och föreställningar genom att omnämna viktiga händelser och omständigheter. Hohenthal undersöker *spin* i de svenska krönikorna och demonstrerar på ett mycket övertygande sätt hur en eller annan krönikeskrivare kunde poängtera en kungs legitimitet genom att anmärka att kungavalet inföll på en särskilt viktig helgedag eller genom att antyda att vissa händelser som inträffade vid kungavalet kunde ha en symbolisk betydelse.

Avhandlingen gör ett positivt intryck. Problemställningen är originell, och verkets polemiska inriktning är imponerande. Författaren uppvisar goda språkkunskaper; bland annat håller hans översättningar från latin en hög nivå.¹ Slutsatserna är väl be-

¹ Se exempelvis Hohenthals översättningar på s. 112 och 116–117.

grundade, och författarens tankar beträffande historieskrivandets gränser är övertygande.

Christian Hohenthals avhandling är således en mycket seriös och inressant undersökning. I denna undersökning finns emellertid vissa moment som förtjänar en diskussion. Man kan exempelvis diskutera problemställningen och valet av källorna. Som vi har sett behandlar avhandlingen inte ett problem utan flera. Detta har sina fördelar, men medför även problem. I vissa fall hänger forskningsfrågorna endast delvis samman, och dessutom skulle det vara på sin plats att göra ytterligare några källor till föremål för undersökningen. Särskilt när det handlar om problemet med historieskrivningens gränser, skulle det vara lämpligt att använda sig av följande skrifter: 1) den så kallade *Prosaiska krönikan*; 2) Olaus Petris skrift *En svensk krönika*; 3) Johannes Magnus stora verk *Gothorum Sveonumque historia* ('Historien om götar och svear') Om man utnyttjade dessa krönikor tillsammans med det material som står i avhandlingens fokus, skulle man nå en viss symmetri, en viss uniformitet, eftersom dessa krönikor, i likhet med *Chronica regni Gothorum*, belyser samma typ av ämnen, till exempel 1) uppgifter om Sveriges forntid och hedendom; 2) beskrivningar av Uppsala hednatempel; 3) berättelser om fornsvenska sagokungar; 3) värderingar av medeltida kungar, inte minst av Erik den Helige.

Olika krönikeskrivare hade emellertid olika föreställningar om vilka händelser som borde betraktas som särskilt viktiga. Som exempel kan man anföra *Vadstenadiariet* – birgittinernas krönika som skrevs under tiden från 1300-talets slut till 1500-talets mitt. De viktiga händelserna (där även ritualerna spelade en viktig roll) som vi finner i *Vadstenadiariet* skiljer sig från dem som finns i exempelvis *Karlskrönikan*. I *Vadstenadiariet* ägnas speciell uppmärksamhet åt Birgittas kanonisering, åt Heliga Birgittas och Heliga Katarinas skrinläggning, åt brödernas och systrarnas förberedelse till döden och åt kungarnas och drottningarnas ankomster. Begravningar och kungaval var dock inte särskilt viktiga för skribenterna i Vadstena; de omnämns i *Vadstenadiariet* på ett mer kortfattat vis.

Här är ett exempel på hur *Vadstenadiariet* kan vara av intresse i samband med avhandlingens tematik. På s. 113. meddelar Hohenthal: "Jubelåret är på så sätt nära kopplat till frälsningen". I *Vadstenadiariet* finns emellertid antydningar om att jubelåret kan medföra olycka. Se notis 7: "Herrens år 1350. Detta var jubelår i Rom; Clemens var regerande påve. Vid denna tid härjade digerdöden i Sverige: ingen kan minnas att det funnits någon större pestepidemi än denna, vare sig före eller efter" (översättning: Claes Gejrot). En liknande uppgift finns i notis 599: "Herrens år 1450. I Rom var jubelår och en stor pestepidemi".²

² Översättning: C. Gejrot; se Gejrot 1996: 32–33, 262–263.

Att utvidga kretsen av källor skulle även vara viktigt i samband med några problem som lyfts fram. På s. 72 diskuterar författaren frågan om krönikeskrivarnas attityd till biskoparnas deltagande i uppror och krig och hänvisar till ett arbete av Anna Waško: «Iakttagelsen förefaller i linje med Anna Waškos påstående att biskoparnas delaktighet i militära insatser betraktades som en oproblematiserad självklarhet för 1400-talets historieskrivare. Jag finner emellertid Waškos slutsats förhastad». Det är intressant att ärkebiskop Jöns Bengtssons resning får skarp kritik i Olaus Petris krönika: "Och war thenne Erchebiscop Jöns then första biscop som sich vpsatte emoot sina retta överheet, Men han betalade thet sedhan dyrt noogh, Honom war gudz ordh befalet, ther skulle han haffua straffat konungen med, thå han orett gjorde, Swerdit war honom inthit befalet, thet toogh han sich sielffuom, och monge andra til skade och förderff . . ." ³ Detta uttalande hänger samman med reformatörernas och renässans-humanisternas kritik av den medeltida kyrkans misskötsel. Men hur som helst förtjänar det uppmärksamhet i samband med frågan om krönikeförfattarnas attityder till biskoparnas krigföring.

På s. 266. diskuterar avhandlingens författare problemet med krönikeskrivarnas attityd till drottning Margareta. Även i detta fall skulle det vara på sin plats att studera omdömen och uppgifter om Margareta i Olais Petris krönika, i *Vadstenadiariet* och i Johannes Magnus stora krönika.

Här är ytterligare en anmärkning. Hohenthal diskuterar problemet med ritualiserad tid i ett brett sammanhang; han anför exempel han hämtar i flera olika skrifter, inte bara i de fyra huvudkällorna. I detta sammanhang skulle det vara på sin plats att ägna uppmärksamhet åt ytterligare en källa: Heliga Birgittas uppenbarelser. Där är helgonen ofta aktiva på «sin» dag och «sin» plats. Ett exempel är episoden där Birgitta har en vision av Sankt Franciscus på hans minnesdag, varpå hon gör en resa till Franciscus grav i Assisi och har ett andligt samtal med honom i en ny vision.

Författarens omdömen beträffande Sveriges socialhistoria och politiska historia måste i vissa fall konkretiseras och kontextualiseras. Hohenthal anmärker: "Den starka staten, med en närmast ohotad kungamakt vid rodret, var fortfarande i vardande". Man kan fråga sig under viken tid kungamakten kände sig ohotad i sitt förhållande till aristokratin och andra samhällsgrupper. Frågan om kungamaktens position och styrka, även när den ställs i förbigående, bör diskuteras med hänsyn till forskningslitteraturen. ⁴

Och jag saknar ytterligare några hänvisningar till forskningslitteratur i Hohenthals avhandling. Författaren rör vid frågan om län i det medeltida Sverige (se s. 22) men

³ Olavus Petri 1917: 197.

⁴ Exempelvis Nilsson 1952: 1–144; Roberts 1966: 1–45; Runeby 1962: 1–619.

han omnämner inte det viktigaste forskningsarbetet som fokuserar på denna problematik: Birgitta Fritz, *Hus, land och län*. På s. 25 diskuterar Hohenthal frågan om *Engelbrektskrönikan* som också kallas för *Karlskrönikan första del* eller *Karlskrönikans Engelbrektsdel*. Tyvärr nämner han inte den moderna utgåvan av den nämnda skriften som har varit genomförd av en så meriterad och erkänd specialist som Sven-Bertil Jansson.⁶

På s. 18 tecknar Hohenthal 1450-talet som Kalmarunionens tid. Jag är ense med författaren, men det finns en annan uppfattning – att den nämnda perioden inte får kallas för Kalmarunionens tid och att själva Kalmarunionen är en myt. Denna uppfattning har fått sitt uttryck i Markus Hedemanns polemik mot Harald Gustafsson. På avhandlingens sida 21 läser vi följande: "1397 hade Erik av Pommern krönt till svensk kung i Kalmar . . ." Man bör formulera denna mening mer exakt: *till svensk och dansk kung*. Ett liknande fel träffar vi på s. 39. Hohenthal karakteriserar Kalmar recess som "avtalet som slöts mellan de tre rikenas rådsherrar i Kalmar 1483". I själva verket var detta *ett dokument som utarbetades av danska och svenska rådsherrar*. Norska rådsherrar deltog nämligen inte i Kalmarmötet 1483. Och i detta fall skulle det vara på sin plats att hänvisa den viktigaste undersökningen där Kalmar recess står i fokus – monografien *Kalmar recess* av Gottfrid Carlsson.⁷

Som jag har anmärkt ovan, håller Hohenthals översättningar en hög nivå. En tolkning kan emellertid sättas i fråga. På s. 117. gör författaren följande översättning av ett ställe i Ericus Olais krönika: "Då anlände från Viborg Karl Knutsson, rikets marsk och tidigare riksföreståndare, i stort sällskap *av sina underlydande...*". 'Underlydande' är en riktig tolkning av begreppet *familia* som står i den latinska texten. Men *familia* kan även betyda 'en krigshär', 'en skara', 'ett väpnat följe', och denna typ av översättning passar ännu bättre i den här kontexten.⁸ Ericus Olai grundar sig här på *Karlskrönikans* berättelse, och *Karlskrönikans* författare understryker viktigheten av den nämnda följens för Karl Knutssons säkerhet:

. . . tha marsken thenne tidande sporde
kosteliga han sik rede giorde
bade mz folk skip oc spis...

⁵ Fritz 1972–1973.

⁶ Jansson 1994: 1–216.

⁷ Carlsson 1955.

⁸ Se exempelvis (Westerbergh & Odelman 1968: 426–427), uppslagsorden *familia* och *familiaris*. Jag tackar varmt Espen Karlsen (Universitetet i Oslo) och Per Stobaeus (Lunds universitet) för ett givande meningsutbyte beträffande latinsk terminologi.

vid viij^c [800] riddare oc swena hade han mz sikk
ty han wille fara säkerlich . . . (Klemming 1866: 254)⁹

Ett intressant begrepp som förtjänar en diskussion finner vi på avhandlingens s. 189. Hohenthal skriver ”de befäste dessa löften med fruktansvärda eder (*terribilia iuramenta*)”. Det står inte säkert att *terribilia* betyder ’fruktansvärda’ här. Jag skulle snarare uppfatta uttrycket *iuramenta terribilia* som en motsvarighet till fornsvenska uttryck *grova eder* eller *stora eder*. Adjektivet *terribilis* har här, av allt att döma, betydelsen ’stor’, ’allvarlig’.¹⁰

Slutligen vill jag svara på kritik. Författaren gör flera hänvisningar till mina arbeten, och hans attityd till min forskning verkar i allmänhet vara konstruktiv och ganska positiv. En av mina slutsatser har emellertid vederlagts av Hohenthal. Det handlar om min konklusion att Ericus Olai vid sin beskrivning av fornsvenska sagokungar från Ynglingaätten skulle ha utnyttjat inte bara sin huvudkälla, *Prosaiska krönikan*, utan även skriften *Historia Norwegie* från 1100-talets slut eller 1200-talets början.¹¹ Hohenthal slår fast att det snarare handlar om den senare svenska avskriften av en del i *Historia Norwegie* än om den fullständiga versionen av den nämnda skriften. Jag erkänner att kritiken är rättvis. Huvudfrågan var för mig emellertid följande: Hur arbetade Ericus Olai, vilka var hans metoder? I detta sammanhang är det inte så viktigt i vilken form Ericus Olai använde sig av *Historia Norwegie* – i dess fullständiga skick eller i form av den förvanskade och kortfattade avskriften. Det viktigaste är hur han brukade denna skrift och hur han kombinerade dess meddelanden med uppgifterna i *Prosaiska krönikan*, hur självständig och kreativ han var när han sökte och omarbetade historiska uppgifter. Och det är symptomatiskt nog att Christian Hohenthal är ense med mig när det handlar om ett avsnitt som är av särskilt intresse för honom – berättelsen om kung Olaf Trätälja:

På ett övergripande plan ligger emellertid uppgiften om Olof Trätäljas hedersamma begravning i linje med Scheglovs iakttagelse att Ericus inte bara skrev av sina källor utan också infogade nya uppgifter i sin framställning.

⁹ ”När marsken fick kännedom om dessa nyheter, / förberedde han sig utmärkt / genom att försörja sig med mycket folk, många skepp och mycket proviant... / Han hade ungefär 800 riddare och svenner med sig, / eftersom han ville resa i säkerhet...” (Översättning: Andrej Scheglov).

¹⁰ Exempel på användning av adverbet *terribiliter* med betydelser av typen ’allvarligt’, ’strängt’ finns i följande ordbok: (Arnaldi & Smiraglia 2001: 874), uppslagsordet *terribiliter*.

¹¹ Scheglov 2020: 205–233.

Överlag kan jag konstatera att det finns vissa moment i avhandlingen i fråga som förtjänar att diskuteras. Samtidigt står det klart att avhandlingen är ett intressant och grundligt arbete och att detta är en värdefull insats i studier av Sveriges medeltida krönikeskrivning samt i forskningen rörande Sveriges medeltidshistoria i allmänhet.

Bibliografi

- ARNALDI, Francesco & SMIRAGLIA, Pascuale. 2001. *Latinitatis Italicae medii aevi lexicon*, 2:a utg., Florens: Edizioni del Galluzzo.
- CARLSSON, Gottfrid. 1955. *Kalmar recess 1483*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- FRITZ, Birgitta. 1972–1973. *Hus, land och län: Förvaltningen i Sverige 1250–1434*. Bd. 1–2. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- GEJROT, Claes (utg.). 1996. *Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentar*. Stockholm: Gotab.
- HOENTHAL, Christian. 2025. *Textens ritualer och historieskrivningens gränser. En undersökning av fyra svenska historieverk från 1400- och 1500-talen*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- JANSSON, Sven-Bertil (utg.). 1994. *Engelbrektskrönikan*. Stockholm: Tiden.
- KLEMMING, Gustaf Edvard (utg.). 1866. *Svenska medeltidens rim-krönikor, II. delen. Nya eller Karls-krönikan*. Stockholm: Norstedt & söner.
- NILSSON, Sven A. 1952. *Kampen om de adliga privilegierna 1526-1594*. Lund: Gleerup.
- OLAVUS PETRI. 1917. *Samlade skrifter*. Bd. IV. Uppsala: Sveriges kristliga studentrörelses förlag.
- ROBERTS, Michael. 1966. *On aristocratic constitutionalism in Swedish history 1520–1720*. London: Athlone Press.
- RUNEBY, Nils. 1962. *Monarchia mixta: maktfördelningsdebatt i Sverige under den tidigare stormaktstiden*. Uppsala: Appelberg.
- SCHEGLOV, Andrej. 2020. 'Chronica regni Gothorum, Historia Norwegie och fornsvenska krönikor: Angående frågan om Ericus Olais användning av det medeltida källmaterialet'. *Collegium mediaevale* 33, 205–233.
- WESTERBERGH, Ulla & Odelman, Eva. 1968. *Glossarium till medeltidslatinet i Sverige / Glossarium mediae Latinitatis Sueciae*. Bd. 1. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Andrey Scheglov, PhD, is a leading research fellow at the Institute of World History, Russian Academy of Sciences. His latest monograph is “Naveki vmeste”: Shveciya, Daniya i Norvegiya v XIV–XV vekah (“Forever united”: Sweden, Denmark and Norway from the 14th to the 15th century) (Saint Petersburg, 2022). Scheglov is also the author of numerous scholarly articles published in Russia and abroad. E-mail: ascheglov@mail.ru.